

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 15-Ի
«ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԿՈՂՄԻՑ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 3-ԻՆ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՈՒՄ
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԵՎ «ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԵՎ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՕՐԵՆՔԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՄԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ» ՄԴՈ-1603 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

2021 թվականի հունիսի 15-ին դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Հանրապետության նախագահի դիմումի հիման վրա՝ Ազգային ժողովի կողմից 2021 թվականի փետրվարի 3-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» սահմանադրական օրենքի և «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» օրենքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» օրենքի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը՝ Սահմանադրական դատարանը որոշել է, որ Ազգային ժողովի կողմից 2021 թվականի փետրվարի 3-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» սահմանադրական օրենքը և «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» օրենքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» օրենքը համապատասխանում են Սահմանադրությանը (ՄԴՈ-1603):

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ստորև ներկայացնում ենք հատուկ կարծիք՝ Սահմանադրական դատարանի ՄԴՈ-1603 որոշման վերաբերյալ:

1. Սահմանադրության՝ «Դատարանները» վերտառությամբ 163-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմանադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև վարչական դատարանը: Սահմանվում է նաև, որ օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող են ստեղծվել մասնագիտացված դատարաններ: Նույն հոդվածի 2-րդ մասն արգելում է արտակարգ դատարանների ստեղծումը:

Նախ՝ հարկ է նշել, որ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումները վերաբերում են ոչ թե մասնագիտացված դատարանների ստեղծմանը, այլ առանձին դատավորների մասնագիտացմանը՝ ընդհանուր իրավասության դատարանների շրջանակներում: Ուստի սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումների սահմանադրականությունը գնահատելու հիմքում պետք է դրվեն Սահմանադրության 61, 63 և 164-րդ հոդվածները, հատկապես՝ դատավորների անաչառության հիմնարար սկզբունքը, ինչն իր հերթին ենթադրում է, որ առաջնային նշանակություն պետք է ունենան օրենսդրի շարժառիթները, նրա կողմից իրավաչափ նպատակներ հետապնդելու հարցը, ինչն անտեսվել է Սահմանադրական դատարանի կողմից կայացված ՍԴՈ-1603 որոշմամբ, ինչպես և անտեսվել է այն հապճեպությունը, որով ընդունվել են դատավորների մասնագիտացմանը վերաբերող սույն գործով վիճարկվող օրենքները: Ակնհայտ է, որ դատավորների մասնագիտացումը զուտ առարկայական, մասնագիտական մոտեցում պահանջող հարց է, և որևէ հապճեպություն այս հարցում առավելապես ընդգծում է քաղաքական շարժառիթների առկայությունը, ինչը համատեղելի չէ Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ դատավորների անաչառության սկզբունքի հետ:

Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր որ ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք: Դատարանի անաչառության

սկզբունքը նաև որպես օբյեկտիվ իրավական պատվիրան ամրագրված է Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 1-ին մասում:

Դատավորների և դատարանների մասնագիտացումն օրինական դատավորի (դատարանի) սահմանադրական սկզբունքի արտացոլումն է, որն ածանցվում է Սահմանադրության 63-րդ հոդվածից և ենթադրում է, ի թիվս այլնի, որ միայն կոմպետենտ, անհրաժեշտ մասնագիտական որակներ և պատրաստվածություն ունեցող դատավորները կարող են դիտվել որպես օրինական դատավորներ (օրինական դատարան)՝ Սահմանադրության իմաստով:

Դատարանների և դատավորների մասնագիտացման սահմանադրական նպատակն ընդհանուր հիմքերով արդարադատություն իրականացնող դատավորների համեմատ ավելի նեղ ոլորտներում ավելի պատրաստված, հետևապես՝ ավելի բարձր մասնագիտական կարողություններով օժտված դատավորների միջոցով արդարադատության պատշաճ որակի ապահովումն է: Դա նշանակում է, որ կա՛մ առանձին իրավունքի ճյուղերի սահմաններում, կա՛մ առանձին հարցերով մասնագիտական ավելի բարձր կարողություններ ունեցող դատավորները կարող են ապահովել այդ ոլորտներում կամ հարցերում այն որակները, որոնք բավարար են դատական պաշտպանության արդյունավետության և արդար դատաքննության ապահովման համար: Այսինքն՝ որոշակի ոլորտներում կամ հարցերում մասնագիտացումը ենթադրում է որոշակիորեն տարբերվող, հատուկ պահանջներ դատավորների համապատասխան թեկնածուների նկատմամբ՝ այլ թեկնածուների համեմատ: Ընդամին՝ դատավորների անաչառության սահմանադրական սկզբունքը պահանջում է, որ դատավորների մասնագիտացումը չփոխկապակցվի կոնկրետ գործերի կամ գործերի խմբի կամ քաղաքական շարժառիթների հետ: Բացի դրանից, դատավորների մասնագիտացումն ինքնին բացառում է պարզեցված ընթացակարգերի կիրառումը դատավորների ընտրության հարցում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդպիսի ընթացակարգերի կիրառումը հիմնավորվում է ծանրակշիռ փաստարկներով, մինչդեռ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներում, նախ՝ պարզեցված կարգով դատավորների

ընտրության հնարավորություն է նախատեսվում միայն մասնագիտացված դատավորների թափուր տեղերի առաջին համալրման համար, բացի դրանից, մարզերում դատավորների համար մասնագիտացումը խիստ պայմանական է, քանի որ նրանք՝ մինչդասական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելուց բացի, քննելու են նաև քրեական գործեր, և չեն քննելու օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների վերաբերյալ գործեր, որոնք բոլորը՝ իրավական տեսանկյունից անհասկանալի պատճառաբանությամբ քննելու են Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի մասնագիտացված դատավորները: Մասնագիտացված դատավորների տարբերակումը՝ կախված տարածքային տեղաբաշխումից՝ զուգակցված դատական համակարգից դուրս դատավորների առաջին խմբին ընտրելու օրենսդրի ակնհայտ մտադրության հետ, փաստում է քաղաքական նպատակադրությունը և կապ չունի առարկայական չափանիշների հետ, ինչն անհամատեղելի է դատավորների անաչառության սահմանադրական պահանջի հետ:

Սահմանադրական դատարանը՝ անդրադառնալով դատարանների մասնագիտացմանը, ՄԴՈ-780 որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Մասնագիտացված արդարադատության, այդ թվում՝ վարչական արդարադատության, ինստիտուտի ներդրումը, ի թիվս այլոց, նպատակ է հետապնդում առաջին հերթին դատավորների մասնագիտացման միջոցով ապահովել *տվյալ ոլորտում դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման արդյունավետությունը և լիարժեքությունը՝ արդարադատության այդ տեսակին բնորոշ առանձնահատկությունների հաշվառմամբ: Մասնագիտացված դատարանների ստեղծումը բխում է հասարակական կյանքի առանձին ոլորտներում առաջացող հարաբերությունների կապակցությամբ պատշաճ արդարադատություն իրականացնելու պահանջից:* Դատավորները մասնագիտանում են որոշակի կատեգորիայի գործերով արդարադատության իրականացման մեջ, և այս դեպքում դատական սխալի հավանականությունն ավելի

փոքր է: Հետևաբար, այդ ինստիտուտի բնականոն և լիարժեք կենսագործունեությունը պահանջում է, որպեսզի մասնագիտացման գործոնը հստակ արտահայտված լինի տվյալ տեսակի գործերի քննության իրավասությամբ օժտված բոլոր դատական աստիճաններում» (ընդգծումները սույն հատուկ կարծիքի հեղինակներինն են):

Ըստ մեկ այլ՝ ՄԴՈ-782 որոշման. «Սահմանադրությունը, սահմանելով ՀՀ դատական համակարգի կառուցվածքը, միևնույն ժամանակ հնարավոր է համարել այնպիսի իրավիճակի ձևավորում, որտեղ հասարակական հարաբերությունների զարգացման, ինչպես նաև դրանց առավել բարդ իրավական կարգավորվածության պայմաններում արդյունավետ արդարադատություն իրականացնելու համար կպահանջվի *առավել խոր մասնագիտական մոտեցում և լուծումներ*: ՀՀ Սահմանադրությունը, նման իրավիճակի գնահատման լիազորությունը վերապահելով օրենսդրին, նախատեսում է նաև օրենքով մասնագիտացված դատարաններ ստեղծելու հնարավորություն: Սահմանադրական նորմի բովանդակության նորմատիվ տարրն է կազմում այն պահանջը, համաձայն որի՝ նման դատարանը պետք է իրականացնի արդարադատություն որոշակի իրավագործության շրջանակներում. դա այդ մարմնի բացառիկ իրավասությունն է, այլ դատարան իրավասու չէ քննել նման գործեր, ինչպես նաև մասնագիտացված դատարանն իրավասու չէ քննել այլ դատարանի իրավասությանը վերապահված գործեր: Նույն կերպ, մասնագիտացված դատարանի դատավորը, որն օժտված է արդարադատություն իրականացնելու իրավասությամբ, որպես մասնագիտացված դատարանում դատավորի պաշտոն զբաղեցնող անձ կոչված է իրականացնելու արդարադատություն՝ բացառապես իրավունքի այդ կոնկրետ բնագավառում» (ընդգծումը սույն հատուկ կարծիքի հեղինակներինն է):

Վերոհիշյալ որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է նաև հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ մասնագիտացված դատարան ստեղծելու՝ սահմանադրական նորմի տված հնարավորության

իմաստը *ոչ թե գործերի մեխանիկական բաժանումն է տարբեր դատարանների միջև, այլ դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացումն ապահովող համակարգի ստեղծումն է, որտեղ գործերի բաշխումը տարբեր իրավասությամբ օժտված դատարանների միջև կիրականացվի դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման տեսանկյունից արդարացված չափանիշներով*, որի պայմաններում իրավասու դատարաններն *իրենց մասնագիտական որակավորմամբ ի վիճակի կլինեն իրականացնել արդյունավետ մասնագիտական արդարադատություն»* (ընդգծումները սույն հատուկ կարծիքի հեղինակներինն են):

Սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումներն ունեն սկզբունքային նշանակություն և վերաբերելի են նաև մասնագիտացված դատավորների հետ կապված հարցերին: Այդ իրավական դիրքորոշումներով առանձնացվում են այն **առարկայական պահանջները**, որոնք **Սահմանադրության տեսանկյունից** պետք է ներկայացվեն և ներկայացվում են օրենսդրին և արդարադատության ոլորտում պետական քաղաքականություն մշակող և իրականացնող մարմինն՝ Կառավարությանը՝ դատարանների և դատավորների մասնագիտացման առնչությամբ:

Ամփոփելով և զարգացնելով վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները՝ հարկ ենք համարում նշել, որ՝

1) մասնագիտացված դատարանների ստեղծումը (դատավորների մասնագիտացումը) բխում է հասարակական կյանքի առանձին ոլորտներում առաջացող հարաբերությունների կապակցությամբ պատշաճ արդարադատություն իրականացնելու պահանջից, և սա է դատարանների և դատավորների մասնագիտացման իրավաչափ նպատակը, որն ածանցվում է Սահմանադրությունից.

2) դատարանների (դատավորների) մասնագիտացումը պետք է հիմնվի բացառապես օբյեկտիվ անհրաժեշտության վրա, չհետապնդի դատարանակազմության ձևափոխմանն ուղղված և այդ միջոցով հետապնդվող քաղաքական, անձնային կամ այլ սուբյեկտիվ նպատակներ.

3) դատարանների (դատավորների) մասնագիտացումը չպետք է հանգեցնի դատավորների թեկնածուների կամայական կամ քաղաքական նպատակադրությամբ պայմանավորված ընտրության, որը կարող է վտանգել նրանց անաչառությունը.

4) դատարանների (դատավորների) մասնագիտացումը չպետք է հանգեցնի կոնկրետ գործերի կամ գործերի որևէ խմբի մեխանիկական բաշխման կամ վերաբաշխման, գործերի բաշխումը պետք է իրականացվի դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման տեսանկյունից արդարացված չափանիշներով, որի պայմաններում իրավասու դատարանները (դատավորները) իրենց մասնագիտական որակավորմամբ ի վիճակի կլինեն իրականացնել արդյունավետ մասնագիտական արդարադատություն.

5) դատարանների (դատավորների) մասնագիտացումն արդյունավետ արդարադատություն իրականացնելու համար կպահանջի առավել խոր մասնագիտական մոտեցում և լուծումներ, քան ընդհանուր իրավասության դատարանների (դատավորների) պարագայում:

Հարկ է նշել, որ վերոհիշյալ հայեցակարգային մոտեցումները համահունչ են նաև միջազգային չափանիշներին:

Այսպես՝ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի՝ «Դատավորների մասնագիտացման մասին» թիվ 15 (2012) կարծիքի 5-րդ կետի համաձայն՝ «նեղ մասնագետ դատավոր» է այն դատավորը, որը զբաղվում է իրավունքի սահմանափակ *ոլորտներով* (օրինակ՝ քրեական, հարկային, ընտանեկան, տնտեսական և ֆինանսական), և որը զբաղվում է որոշակի ոլորտներում հատուկ փաստական հանգամանքներին վերաբերող գործերով (օրինակ՝ սոցիալական, տնտեսական կամ ընտանեկան իրավունքի վերաբերյալ գործերով):

Ըստ վերոհիշյալ կարծիքի (8-10-րդ կետեր)՝

«Մասնագիտացումը հաճախ առաջանում է իրավունքի ոլորտում փոփոխություններին համապատասխանելու անհրաժեշտությունից և *ոչ թե միտումնավոր*

ընտրության արդյունք է: Նոր օրենսդրական ակտերի մշտական ընդունումը, լինի դա միջազգային, եվրոպական, թե ներպետական իրավունքի ոլորտներում, կամ փոփոխվող նախադեպը և տեսությունը իրավական գիտությունը դարձնում են չափազանց ընդգրկուն և բարդ: Դատավորի համար դժվար է տիրապետել բոլոր այդ ոլորտներին: Մինչդեռ հասարակությունը և դատավարության կողմերն ավելի ու ավելի մեծ պահանջներ են առաջադրում դատարանների պրոֆեսիոնալիզմի և արդյունավետության առումներով: Դատավորների մասնագիտացումը կարող է ապահովել, որ նրանք տիրապետեն համապատասխան գիտելիքների և փորձառության իրենց իրավասության ոլորտում:

Իրավական ոլորտի խոր իմացությունը կարող է դրական անդրադառնալ դատավորի ընդունած որոշումների որակի վրա: Նեղ մասնագետ դատավորներն առավել շատ փորձ են ձեռք բերում կոնկրետ ոլորտներում, ինչը կարող է, իր հերթին, նպաստել դատարանի հեղինակության բարձրացմանը:

Առանձին գործերը վերապահելը նեղ մասնագետ դատավորների խմբին կարող է նպաստել դատական որոշումների հետևողականությանը, հետևաբար կարող է խթանել իրավական որոշակիությունը:

Մշտապես նույն տիպի գործերով զբաղվելու դեպքում մասնագիտացումը կարող է օգնել դատավորներին՝ առավել լավ հասկանալու իրենց ներկայացված գործերի էությունը, լինի դա տեխնիկական, սոցիալական թե տնտեսական ոլորտներում, ուստի գտնել լուծումներ, որոնք ավելի համապատասխան են այդ բնագավառների համար» (ընդգծումները սույն հատուկ կարծիքի հեղինակներինն են):

Վերոհիշյալ կարծիքի 37-րդ կետում նշվում է նաև, որ նեղ մասնագետ դատավորներից իրավական հատուկ ոլորտների բարդ և առանձնահատուկ պահանջների բավարարում պահանջելն այլ խնդիր է և տարբերվում է հատուկ, ժամանակավոր (ad hoc) և *բացառիկ իրավասությունների դատարաններ* հիմնելուց, որոնց պահանջն առաջանում է կոնկրետ կամ հատուկ հանգամանքներում: **Նման դատարանները պարունակում են պոտենցիալ վտանգ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազա-**

տությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված երաշխիքների առումով:

Իսկ նույն կարծիքի 29-րդ կետում նշվում է, որ նեղ մասնագետ դատավորները, ինչպես բոլոր դատավորները, պետք է բավարարեն Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված անկախության և անաչառության պահանջները: Մասնագիտացված դատարանները և դատավորները պետք է նաև բավարարեն հիշյալ կոնվենցիայի այդ դրույթի այլ պահանջները՝ դատարանի հասանելիություն, պատշաճ իրավական ընթացակարգ, արդար դատաքննության իրավունք և ողջամիտ ժամկետում գործը լսելու իրավունք: Դատարանները պարտավոր են իրենց մասնագիտացված պալատները կազմակերպել այնպես, որ վերոնշյալ պահանջները բավարարվեն:

Սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներով դատավորների առանձնացումը՝ առանց բավարար հիմնավորումների, չի բխում օբյեկտիվ չափանիշներից և հետապնդում է ոչ իրավաչափ նպատակներ, չի նպաստում անկախ ու անաչառ քննությանը:

Այսպես՝ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներում բացակայում է համակարգային տրամաբանությունը, որը կխարսխվեր դատավորների մասնագիտացման օբյեկտիվ անհրաժեշտության և առարկայական չափանիշների վրա: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործերը քննվելու են թե՛ Երևանի, թե՛ մարզերի քրեական մասնագիտացման դատավորների, իսկ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունները՝ միայն Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի քրեական մասնագիտացման առանձին դատավորների կողմից: Դրան զուգահեռ Երևան քաղաքում մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործերը և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունները քննող առանձին դատավորների միջև այլ գործեր չեն բաշխվելու, իսկ մարզերում մինչդատական քրեական վարույթին վերաբերող գործեր քննող դատավորները քննելու են նաև քրեական մասնագիտացման դատավորին վե-

րապահված այլ գործեր: Երևանի և մարզերի միջև նման տարբերակումը որևէ օբյեկտիվ հիմք չի կարող ունենալ:

Ընդ որում, հարկ է նկատել, որ մարզերի դատավորների դեպքում այլևս խոսք չի կարող լինել մինչդաստական վարույթին վերաբերող հարցերով նրանց մասնագիտացման մասին, քանի որ նրանք քննելու են նաև քրեական գործեր: Ուստի անգամ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումների հիմնավորումներն առարկայագուրկ են առնվազն այդ մասով: Այս կարևոր հանգամանքին Սահմանադրական դատարանը, սակայն, ՄԴՈ-1603 որոշման մեջ չի անդրադարձել:

Հարկ է նաև նշել, որ դատավորների մասնագիտացումը և նրանց ծանրաբեռվածության հարցի լուծումը ինքնին որևէ կապակցվածություն չունեն: Դատավորների ծանրաբեռնվածության հարցը կախված է առավելապես երկրի բնակչության թվի հետ նրանց թվային հարաբերակցությունից, նախադաստական և արտադաստական ընթացակարգերի արդյունավետությունից, բարձր հայցագին չունեցող դատական վեճերի լուծման պարզեցված ընթացակարգերից, դատավորներին փոխարինելու և գործուղելու կառուցակարգերի արդյունավետությունից, բարդ գործերի քանակից և բազում այլ հանգամանքներից: Դրա պարզ վկայությունն է ՀՀ վարչական դատարանի՝ ստեղծման առաջին տարիներին հաջորդող ժամանակահատվածում գերծանրաբեռնվածությունը, որը նաև մասնակի շարունակական բնույթ ունի, ինչպես նաև ներկայումս, մասնավորապես, ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի գերծանրաբեռնվածությունը, որը մինչ օրս հաղթահարված չէ: Բացի դրանից, պարզ է, որ մի շարք դատավորների գերծանրաբեռնվածության հարցի լուծումն ուղղակիորեն փոխկապակցված չէ մասնագիտացված դատարանների կամ մասնագիտացված դատավորներ առանձնացնելու հետ, ավելին՝ ինքնին՝ մասնագիտացված դատավորների առանձնացումը կարող է անգամ հանգեցնել մյուս դատավորների ծանրաբեռնվածության մեծացման: Դատական համակարգի գերծանրաբեռնվածության խնդրի լուծումը ենթադրում է այլ կառուցակարգեր, որոնցից մեկը, անշուշտ, դատավորների թվի ավելացումն է:

2. Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

Արդյունավետ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության հիմնական իրավունքների կենսագործման համար անհրաժեշտ հիմքերից մեկը դատարանների (դատավորների) անաչառությունն է:

Մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործեր և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունների վերաբերյալ գործեր քննող դատավորների նշանակման կարգը համադրելով դատավորների թեկնածուների հավակնորդների որակավորման ստուգման նպատակով անցկացվող քննության, իրականացվող ուսումնառության ընդհանուր կարգի հետ՝ ակնհայտ է դառնում, որ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներով նախատեսվում են գործող կարգից էականորեն տարբերվող պայմաններ, որոնք անհրաժեշտ ենք համարում գնահատել սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներին վերաբերող հիմնավորումների համատեքստում:

Այսպես՝ սույն գործով վիճարկվող «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարել-

լու մասին» սահմանադրական օրենքի 10-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանվում է, որ դատավորների թեկնածուների ցուցակի քրեական մասնագիտացման բաժնի՝ մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործերի և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդությունների ենթաբաժնի համալրման նպատակով որակավորման գրավոր քննության առաջադրանքները կազմվում են *թեստային առաջադրանքների՝ հակիրճ իրավական հիպոթետիկ խնդիրների միջոցով՝* դրանց ճիշտ լուծումները հավակնորդի կողմից ընտրելու պահանջով: Մինչդեռ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 103-րդ հոդվածի 1-3-րդ մասերի համաձայն՝ «1. Որակավորման գրավոր քննությունն անցկացվում է համապատասխանաբար քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական մասնագիտացման ոլորտում գրավոր առաջադրանքների միջոցով, որոնք, բացի տեսական իրավական գիտելիքների ստուգումից, ուղղված են նաև հավակնորդի վերլուծական և իրավակիրառ կարողությունների ստուգմանը:

2. Գրավոր առաջադրանքները պարունակում են իրավական խնդիրներ՝ առաջադրված փաստական հանգամանքների նկատմամբ իրավունքի նորմերը վերլուծելու և կիրառելու պահանջով:

3. Գրավոր առաջադրանքները կարող են ներառել նաև համապատասխան մասնագիտացման ոլորտում հակիրճ իրավական հիպոթետիկ խնդիրներ՝ դրանց ճիշտ լուծումները հավակնորդի կողմից ընտրելու պահանջով, ինչպես նաև հիպոթետիկ գործի ամբողջական փաթեթի ուսումնասիրության հիման վրա՝ դատավարական գործողությունների վերլուծություն, դատավարական փաստաթղթերի նախագծում և այլն: Գրավոր քննությունը կարող է անցկացվել տարբեր օրերի ընթացքում տարբեր առաջադրանքներ ներկայացնելու միջոցով»:

Սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումներով որակավորման գրավոր քննության կարգի տարբերությունն ընդհանուր կարգից ակնհայտ է. առաջինի դեպքում պահանջները սահմանափակվում են բացառապես թեստով, իսկ ընդհանուր կարգով անցկացվող գրավոր քննությունը նախատեսում է իրավական խնդիրներ,

որոնք, բացի տեսական իրավական գիտելիքների ստուգումից, ուղղված են նաև հավակնորդի վերլուծական և իրավակիրառ կարողությունների ստուգմանը, ինչպես նաև պարունակում են փաստական հանգամանքների նկատմամբ իրավունքի նորմերը վերլուծելու և կիրառելու պահանջ: Հարկ է նաև նկատել, որ որակավորման գրավոր քննության ընդհանուր կարգը վերաբերում է հավասարապես քրեական, քաղաքացիական և վարչական մասնագիտացման դատավորների թափուր հաստիքները համալրելուն:

Ինչ վերաբերում է ուսումնառության և փորձաշրջանի համար հատկացվող ժամանակահատվածին, ապա գործող կարգավորումներով սահմանված առնվազն յոթամսյա ժամկետի փոխարեն սույն գործով վիճարկվող՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» սահմանադրական օրենքի 10-րդ հոդվածի 9-րդ մասով սահմանվում է ընդամենը մեկամսյա ժամկետ:

Մեր կարծիքով՝ մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործեր և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու մասին միջնորդություններ քննող դատավորների թեկնածուների հավակնորդների գրավոր քննության այսչափ դյուրին ընթացակարգ նախատեսելը, ինչպես նաև Արդարադատության ակադեմիայում ուսումնառության ընդհանուր տևողության կտրուկ նվազեցումը չեն կարող հետապնդել որևէ իրավաչափ նպատակ, ընդհակառակը, **կասկածի տակ է դրվում Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորին ներկայացվող մասնագիտական և անձնական որակների ընդհանուր չափորոշիչներին համապատասխանող դատավոր ընտրելու հնարավորությունը:**

Թեև մասնագիտացված դատարանների դատավորները պետք է տիրապետեն ավելի նեղ ոլորտներում գիտելիքների և հմտությունների, քան ոչ մասնագիտացված դատավորները, սակայն այդպիսի գիտելիքները պետք է լինեն ավելի խորքային, հակառակ դեպքում մասնագիտացումն իմաստազրկվում է: Սակայն սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումների հիմքում հակառակ տրամաբանությունն է դրված, ինչը վկայում է օրենսդրի կողմից ոչ լեգիտիմ նպատակներ հետապնդելու

մասին: Մինչդասական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում սույն գործով վիճարկվող օրենքների ընդունմանը նախորդած ժամանակահատվածում կայացրած որոշակի դատական ակտերից առանձին քաղաքական գործիչների և պաշտոնատար անձանց բարձրաձայնած դժգոհությունների համատեքստում այս հանգամանքն ավելի քան ակնառու է դարձնում օրենսդրի ոչ լեգիտիմ նպատակները, իսկ եթե դրան հավելենք նաև այդ օրենքների հապճեպ ընդունված լինելու փաստը և պարզեցված ընթացակարգերի կիրառումն ապագա մասնագիտացված դատավորների առաջին կազմի նկատմամբ, ապա առավելապես հանգում ենք այն եզրակացության, որ Ազգային ժողովի ընդունած օրենքներն աղերս չունեն դատավորների մասնագիտացման օբյեկտիվ անհրաժեշտության հետ՝ անկախ այդ օրենքների հիմնավորումներից առ այն, որ առաջարկվող կարգավորումները նպատակ են հետապնդում թեթևացնել քրեական մասնագիտացման դատավորների ծանրաբեռնվածությունը, ինչպես նաև ապահովել մինչդասական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունավետությունը՝ նշված գործերով ապահովելով մասնագիտացում:

Վերոգրյալի հիման վրա արձանագրում ենք, որ սույն գործով վիճարկվող իրավակարգավորումները հետապնդում են ոչ իրավաչափ նպատակներ, չեն ապահովում դատավորների մասնագիտացում, էականորեն նվազեցնում են դատավորներին ներկայացվող ընդհանուր պահանջները, ինչպես նաև պարունակում են հակահամակարգային լուծումներ, որոնք կարող են ազդել դատավորների պատշաճ ընտրության և դրանով նաև նրանց հետագա անաչառության վրա:

Հարկ է նկատել, որ սույն հատուկ կարծիքի հեղինակների կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին գրեթե համահունչ դիրքորոշումներ է Սահմանադրական դատարան ներկայացրել նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանը 2021 թվականի մայիսի 14-ին:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ Ազգային ժողովի կողմից 2021 թվականի փետրվարի 3-ին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության դատական

օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» սահմանադրական օրենքը և «Արդարադատության ակադեմիայի մասին» օրենքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» օրենքը **հակասում են Սահմանադրության 61, 63 և 164-րդ հոդվածներին:**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ
ՀՐԱՅՐ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ
ԱՐԵՎԻԿ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

24 հունիսի 2021թ.